

TANPINAR'IN ÖNCÜ YENİLİKÇİLERİNDEN AHMED CEVDET PAŞA

Zahraa Haval İSSA¹

ÖZET

Ahmed Hamdi Tanpınar, Yeni Türk Edebiyatı'nın en önemli isimlerinden biridir. Yeni edebiyat denildiği zaman akla ilk gelecek şahsiyetlerden biri şüphesiz ki Tanpınar'dır. O, özellikle yenilik kavramıyla ön plandadır. 18. asrın sonlarında 19. asrın başlarında ortaya çıkan "yenilik" kavramı, onun eserlerinde ve hayatında önemli bir yer işgal etmektedir. Tanpınar, eserlerinde yeni ile eskinin karşılaştırmalarını, yeniliğe doğru adımlarını, Türk toplumunun günden güne yavaş yavaş nasıl değişime uğradığını, Batının topluma, devlet adamlarına, sanatçılara, insanlarına nasıl etkili olduğunu onun romanlarında, hikâyelerinde ve şiirlerinde yani neredeyse bütün eserlerinde görmek mümkündür. Yapılan bu çalışmada ise Tanpınar'ın yeniliğe nasıl geçtiğini, bakış açısının nasıl olduğunu, hangi sanatçıların yenilik fikrini doğru bulup hangi sanatçıların yenilik fikrini doğru bulmadığını, edebiyatta yeniliğin ne demek olduğunu gösterdik.

Anahtar Kelimeler: Ahmed Hamdi Tanpınar, Ahmed Cevdet Paşa, Yenilik, Tarih-i Cevdet Paşa, Tezakir-i Cevdet.

AHMED CEVDET PASHA, ONE OF THE PIONEERS OF TANPINAR

ABSTRACT

Ahmed Hamdi Tanpınar is one of the most important names of New Turkish Literature. One of the first people who come to mind when it is called new literature is undoubtedly Tanpınar. It is particularly prominent with the concept of innovation. The concept of innovation, that emerged at the end of the 18th century in the late 18th century occupies an important place in his works and life. It is possible to see in his novels, stories and poems almost all his works how the influences of the new and the old in his works, his steps towards innovation, how the Turkish society has changed gradually day by day, how the West is effective on society, statesmen, artists and people. In this study, we showed how Tanpınar was going to innovation, how the viewpoint was, what artists found the idea of innovation and what artists didn't think the idea of innovation, what innovation means in literature.

Key Words: Ahmed Hamdi Tanpınar, Ahmed Cevdet Pasha, Innovation, History-i Cevdet Pasha, Tezakir-i Cevdet.

¹ Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi,
zehra.haval@gmail.com

Giriş

Batı'da “yenilik” kavramı için genel olarak “inovasyon” terimi kullanılır, bu kavram için Türkçe iki terim kullanılmaktadır: yenileşim ve yenilik. Türk Dil Kurumu'nun *Güncel Türkçe Sözlük* 'ünde yenileşim “değişen koşullara uyabilmek için toplumsal, kültürel ve yönetsel ortamlarda yeni yöntemlerin kullanılmaya başlanması, yenilik, inovasyon” ve yenilik “yeni olma durumu; yeni olan bir şeyin özelliği; eskimiş, zararlı veya yetersiz sayılan şeyleri yeni, yararlı ve yeterli olanlarıyla değiştirme, teceddüt; yenileşim” olarak eş anlamlı tanımlanmıştır” (Taymaz, 2016, s. 2).

Tanpınar, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi eserinde Osmanlı'nın değişim fikir ve duygu dünyası hakkında detaylı bilgiler verir. “Tanpınar'ın edebiyat ve fikir meselelerinde ele aldığı problemlerden biri Doğu-Batı meselesidir. Eski ile yeninin çatışması ve buna getirilecek çözüm eserlerinin önemli bir tarafını içine alır” (Balcı, 2009, s. 11).

Özellikle yeniliğin öncüsü olarak gördüğü edebiyatçı ve tarihçileri daha yakından inceler. Ona göre Tanzimat'la başlayan yenilik hareketi, bütün sosyal, siyasal ve edebi dünyamızı etkilemiştir. Bu bağlamda Ahmed Cevdet Paşa, Münif Paşa ve Şinasi'yi yeniliğin üç büyük muharriri olarak görür. Değişim ve dönüşümde bu sanatçıların etkisi oldukça fazladır.

Tanpınar, öncülerden özellikle Şinasi'yi ayrı bir konumda görür. Avrupai yenilik hareketinin başında hep Şinasi vardır. Ancak tarih, felsefe, dil ideolojisi konusunda Ahmed Cevdet Paşa'nın çok farklı bir tesiri söz konusudur. Cevdet Paşa'nın Türkçenin grameri konusunda gösterdiği hassasiyet, diğer sanatçı ve yenilikçileri etkilemiştir. Osmanlı'nın fikir ve sanat hayatını yeniden kuran bu yenilikçi öncüler, Tanzimat sonrası sanatçıların kimlik ve kişiliklerinin oluşmasında önemli rol oynarlar. Bu bağlamda dikkat çekici tesirleri mevcuttur. “Tanzimat dönemi tarihçiliği denildiğinde ilk akla gelen kişi Ahmed Cevdet Paşa'dır. Cevdet Paşa, 19. yüzyılda çok önemli görevlerde bulunmuş, ıslahat heyetlerine katılmış, valilik, nazırlık yapmış, Tanzimat'ın önde gelen devlet adamlarından biri olmuştur” (Uzundal, 2013, s. 111).

“Osmanlı toplumunu derinden etkileyen arayış ve değişimler öncelikle edebî alanda kendisini göstermeye, divan edebiyatı hakkında olumsuz düşünceler de kendi edebî çevrelerinde ve toplumsal hayatta yer bulmaya başlamıştır. O döneme kadar Türk edebiyatı yazarları doğu kaynaklarından faydalanırken Tanzimat'la birlikte batı kaynaklarına yönelmişlerdir. 19. yy. da Osmanlı toplumunun batılılaşma hareketine yönelme sürecinde geleneklerine bağlı olan üst sınıf aydınlar, öncelikle Fransız edebiyatı, ardından da Avrupa'nın başka ulusal edebiyatlarının izinden gitmiştir” (Alper, 2014, s. 86-87).

1. Tanpınar'a Göre Ahmed Cevdet Paşa'nın Hayatı

Ahmed Cevdet Paşa, Kırklareli'nden Lofça'ya göç etmiş eski bir Osmanlı ailesinin ferdidir. Dedesi Pulatkıran Ahmed Ağa, babası İsmail Ağa, annesi Ayşe Sünbül Hanımdır. İlk tahsilini Lofça'da yapar daha sonra eğitimini tamamlamak üzere 1839'da İstanbul'a gelir. İstanbul'da Fatih Camii ve Çarşamba Pazarı'nda bir medresede eğitim almıştır. Öğrencilik hayatı oldukça rahat ve kolaydır. Ancak Ahmed Cevdet Paşa'nın eski medrese eğitimi ile yeni eğitim yöntemleri arasında tercih yapmada zaman zaman ikilem yaşadığını tespit etmekteyiz. “Cevdet Paşa, ‘muhafazakâr terakkici’ ya da ‘muhafazakâr medeniyetçi’ özelliğiyle sancılı geçiş döneminin sağlıklı bir köprüsü olmuştur. Tahsili, aldığı görevleri ve eserleriyle, pasif gibi görünse de zamanına damgasını vuran bir âlim ve devlet adamıdır” (Gündüz, 2012, s. 16).

Tezahir-i Cevdet adlı eserinde bunu şöyle açıklar: “Hendesehane-i Berriye hocası Miralay Nuri Bey'e *Muhtasar, Meânî* ve *Kadı Mîr* gibi kitablar okuttum, bilmukabele ben

dahi ondan hesap ve cebir ve logaritma ve usûl-i hendese ve *Mecmuatü'l-Mühendisîn ve Oktant Risalesi* ve İshak Efendi'nin *Ulûm-ı Riyâziye'si* gibi usul-i cedide üzere ulum-i riyaziye talim ettim” (Tanpınar, 2012, s. 167).

İstanbul'daki eğitiminden sonra küçük risaleler telif eder. Bazı imtihanlara girer başarı ile bunlardan geçer ve önce Taşkurşun'a sonra da Çanat ve Premidi'ye geçer, 1845'te müderris olur. Cevdet Paşa, eğitim yıllarını çok şuurulu bir eda ile geçirdiğini, daima öğrenme arzusuyla çalıştığını anlatır. Tanpınar, özellikle *Tezakir* ve *Maruzat* eserlerine atıfta bulunarak bu yılları nasıl geçirdiği konusunda detaylar verir.

Tanpınar, onun medrese eğitimi aldığı dönemde aynı zamanda meşhur olan Murat Molla'nın tekkesine devam ettiğini hatırlatır ve bunun onun yetişmesinde etkili olduğunu şöyle ifade eder: “Medrese tahsilinin yanı başında o zaman çok meşhur olan Murat Molla'nın tekkesine devamı, hayatı üzerine tesir eden hadiselerdendir. Paşa burada Farisi öğrenir; asrın büyük mesnevi hanlarından olan Murat Molla'dan *Mesnevi-i* okur. 1844'te Darülmecnebi'nin açılma merasiminde padişahın huzurunda *Mesnevi-i Şerif* icazeti alır. Cevdet Paşa hiçbir zaman mistik tecrübeye kendisini kaptırmıştır” (Tanpınar, 2012, s. 167).

Ahmed Cevdet Paşa, 1850'de devlette ilk önemli görevine atanır. Bu tarihte Meclis-i Maarif azalığı Darümuallim'in müdürlüğüne tayin edilir. Bu görevin verilmesinden sonra hayatının nasıl değiştiğini şöyle anlatır: “İşte o gün şebîke-i âmâle tutuldum. Çabaladıkça dolaştım. Ağdan bağdan kurtulayım dedikçe envâ-ı kuyûd içine düştüm. Mukaddemâ bir hizmetkârım var iken at, seyis ve kayık ve kayıkçı tedarikine dahi mecbur oldum” (Tanpınar, 2012, s. 168).

Ahmed Cevdet Paşa ile Fuad Efendi iki *Kavâid-İ Osmâniye* ile Şirket-i Hayriye nizamnamesini hazırlarlar. Encümen-i Daniş'in açılmasından sonra bu eserlerin yayımlanması padişahın emriyle yerine getirilir. Tarih-i Cevdet ile İbni Haldun Mukaddimesi çalışmaları kendisine tevdi edilir. Ve bunu da şu şekilde anlatır: “1851'de Encümen-i Daniş'in açılması merasiminde *Kavâid-i Osmâniye* Abdülmecid'e takdim edilir ve basılması emir alınır. Ayrıca, azalığına tayin olunduğu bu encümenin kararı üzerine *Tarih-i Cevdet* ile İbni Haldun Mukaddimesi tercümesini üzerine alır” (Tanpınar, 2012, s. 168).

Ahmed Cevdet Paşa'nın memuriyet hayatında yaptığı çalışmalar paralel olarak sürekli değişir. 1855'te ilk üç cildini tamamladığı Tarih-i Cevdet Abdülmecid'e taktim ettikten sonra vak'anüvis payesiyle Metn-i Metin komisyonu getirilir. Bundan sonraki çalışmaları “tarih” ağırlıklı olur.

Cevdet Paşa, memuriyetlik boyunca beraber çalıştığı paşalarla zaman zaman sorunlar yaşasa da dürüst ve dobra olmasından dolayı en güvendikleri adam olmuştur. Özellikle Kırım Harbi esnasında Reşit, Ali ve Fuad paşalar arasında yaşanan sıkıntılarda bu dürüstlüğü sayesinde rahatça sıyrılmıştır.

Tanzimat döneminde yapılan çalışmaların çoğunda Ahmed Cevdet Paşa'yı görmek mümkündür. O dönemde çok konuşulan Mecelle'nin hazırlanmasında çok büyük emeklerinin olduğunu tespit etmekteyiz.

Cevdet Paşa, bir dönem Suriye valiliğine atanır. Kısa süren bu atama döneminde İstanbul'da siyasi pek çok olay yaşanır. Abdülaziz'in tahtan indirilmesi ve V. Murad'ın tahta çıkması dönemine denk gelir. Kanun-ı Esasî tartışmaları yapıldığı dönemde Cevdet Paşa İstanbul'a çağrılır ve Evkaf Nazırlığına getirilir. 1878'de Mithat Paşa'nın Avrupa'ya getirilmesinden sonra Dâhiliye nazırı olur. Ancak bu görevi de kısa sürer, ikinci kez Suriye valiliğine gönderilir. Bu dönem Adliye nazırı olan Cevdet Paşa, Mekteb-i Hukuk'u açar. Orada Usûl-i Muhakeme-i Hukukiye ve Belagat-ı Osmaniye derslerini verir. Cevdet Paşa 1890 tarihinde devlet memuriyetinden ayrılır. 1895'te Bebek'teki yalısında ölür.

2. Ahmet Cevdet Paşa'nın Eserleri

Cevdet Paşa, iyi bir tarihçi olmasının yanında, iyi bir dilci, hukukçu ve devlet adamıdır. Özellikle yazdığı talimatnameler, nizamnameler ile resmi belge ve eser konusunda çok başarılı bir çizgi yakalamıştır. Bu bakımdan tarih kadar hukuk alanında da başarılı olmuştur. Cevdet Paşa ehemmiyetle yazdığı eserler, ya resmi görevinin getirdiği gereği ya da doğrudan kendisine tevdi edilen bir ödev olarak yazmıştır. Çalışmalarında ona yardımcı olan veya beraber çalıştığı kişiler hep olmuştur.

Cevdet Paşa'yı diğer sanatçılardan ayıran fark, hemen hemen bütün eserlerini sipariş üzerine yazmış olmasıdır. *Kavaid-i Osmaniye*'yi yazarken iyi bir dilci olması, *Tarih-i Cevdet* yazarken de iyi bir vakanüvis kimliğiyle karşımıza çıkabilmektedir. Cevdet Paşa'yı, diğerlerinden farklı ve özel kılan hususlardan biri de budur. Mecelle ve talimatnameleri yazarken fıkıh ve hukuk alanındaki becerisini görmüş oluruz.

Tanpınar, Cevdet Paşa'nın başarısını onun çalışma azmine ve gayretli yapısına bağlar. İşe başladıktan sonra hiç durmadan çalışıp işi bitmeden bırakmaması ona özgü bir davranıştır. Bununla da ilgili Tanpınar şöyle demiştir: "Cevdet Paşa zaman darlığı yoktur, bu demektir ki zaman israf etmez, işe koyulduğu zaman mücehhez olduğu asıl vasıflardır. Bunun dışında kalan her şey, başta o geniş tebahhuru olmak şartıyla, iş başında ve çalışırken kazanılmıştır. Bugün bizi şaşırtan bu muazzam eserin arkasında altmış senenin sabır ve gayreti vardır" (Tanpınar, 2012, s. 176).

2.1. Tarih-i Cevdet

Tanpınar, Naima ve Peçevi gibi büyük tarihçiler arasında saydığı Cevdet Paşa'nın tarihçiliğini şöyle açıklar: "Cevdet Paşa, bugün ve gelecek zaman için her şeyden evvel müverrihtir. Bunun bir sebebi eserin ehemmiyeti ise, öbürü de tarihin kendisi için bir disiplin olması, bütün diğer çalışmalarının, ana yatağı besleyen küçük sular gibi hep oraya akmasıdır" (Tanpınar, 2012, s. 176).

Tarih-i Cevdet Encümen-i Daniş'in kendisine verdiği bir görevde başlar. Bu tarih yaklaşık otuz yıllık bir çalışmanın ürünüdür.

Tanpınar'a göre Cevdet'i diğerlerinden ayıran bazı hususiyetler vardır: "Cevdet Paşa, seleflerinden çok hususi bir görüşle ayrılır. Hammer'in çalışmasında kendisine büsbütün başka bir örnek bulan müverrih, yetiştiği devrin görüş zaviyesinden, bu devir tarafından inkâr edilen bir devre bakar. Filhakika, devrinin bir aksülamel devri olmasının kendisine verdiği tenkit imkân ve hürriyeti, Cevdet Paşa'nın mazhariyetlerinden biridir. Fakat eskilerden asıl ayrılış noktasının vesikalar karşısındaki vaziyetinde aramalıdır. Cevdet Paşa her şeyden evvel iyi bir vesikacıdır" (Tanpınar, 2012, s. 176).

Cevdet'in tarafsızlığı, vesikaya dayanan tarihçiliği ve tenkitli yaklaşımı onu başarılı kılmıştır. Onun titiz çalışması, okuyucu için başka bir kaynağa ihtiyacı kalmadan kendi ihtiyacını karşılayacak niteliktedir. Cevdet Paşa, metinler üzerinde çalışırken neyi, nasıl olması gerektiğini iyi bilir ve bu konuda oldukça başarılıdır. Tanpınar, onun İbni Haldun Mukaddemesin' deki çalışmayı şöyle açıklar: "Cevdet Paşa, okuduğu bir metnin can alıcı noktalarını bulup çıkarmasını bilir. Diğer taraftan vuzuh merakı, onun hiçbir meseleyi yarım anlatmasına müsaade etmez. İbni Haldun'un bu son şakirdi, imparatorluğun tarihini adeta müesseselerinin tarihinde mütalaa ediyor düşüncesini uyandıracak kadar derin bir perspektifle cemiyetimizi garplı aşmaya götüren hadiselerin üzerinde durur. Muayyen bir görüşün müdafaasını yapan ve bu yüzden zaruri olarak tenkit fikrine dayanan bir eser için bundan tabii bir şey de olmazdı" (Tanpınar, 2012, s. 177).

Tanpınar, Tarih-i Cevdet'i bir tenkit eseri olarak da değerlendirmiştir. Özellikle imparatorluğun toprak kayıplarının olduğu dönemde yazılmış olması onu, farklı bir zemine oturtur. Dönemin gelgitleri ve Cevdet Paşa'nın titiz yaklaşımı, konuyu teferruatlı bir şekilde işlemesi eseri zenginleştirir.

Tanpınar, Cevdet Paşa'nın fikir hayatında ki yerini belirlerken şu tespitleri yapar: “Cevdet Paşa, devlet adamı sıfatıyla nasıl Tanzimat ve medresenin birbiriyle kaynaşması ise, müverrih olarak da eski ile yeninin böyle bir kaynaşmasıdır. Garbın hiç de cahili olmamakla beraber, tarihçi sıfatıyla ona borçlu olduğu büyük bir şey yoktur. Tarih-i Cevdet, muhafazakâr Terakkici veya muhafazakâr medeniyetçi görüşüyle çok vahim bir devrin tenkidini yaparken, aynı zamanda yaşadığı devrin de tenkidini yapmış olur” (Tanpınar, 2012, s. 178).

2.2. Tezakir-i Cevdet ve Mâruzât

Bu iki eser, Cevdet Paşa'nın edebi şahsındaki başarısını gösterir. Birer hatıra kitabı olarak bu çalışmalar Türkçenin dikkatle işlendiği eserleridir. Paşa'nın kendi devrine tuttuğu bir fener olarak görebileceğimiz eserler, edebiyat tarihi için kaynaktır. Üslup olarak tahkiye metodu kullanılmıştır.

Cevdet Paşa, okuyucuyu sürükleyici bir maceraya davet eder. Unutulmamalı ki eserlerinde pek çok siyasi gündem ve konu da vardır. Tanpınar bu bahsi şöyle açıklar: “Her ikisinde de, cazibesine kapıldığımız hikâyecinin arkasında, etrafını, iktidar mevkiindekilerin ruhi hallerini, kendi şahsi menfaatlerini düşünen devlet adamının daima kendisini hissettirmesiyle yakın mazinin hiçbir zaman unutulmayacak iki mühim şahidine benzer. Cevdet Paşa, gören ve gördüğünü, ne kadar sonra olursa olsun, ilk intibain sıcaklığını pek kaybetmeden anlatan adamdır. Ufak tefek hatıra yanlışlıklarına rağmen bu hayat sıcaklığı, bu eserin büyük hususiyetini yapar” (Tanpınar, 2012, s. 179).

3. Tanpınar'a Göre Cevdet Paşa'nın Üslubu

Tanpınar, Cevdet Paşa'yı değerlendirirken özellikle onun tarihçi kimliğine dikkat eder. Nesir konusundaki başarısına vurgu yapar. Metn-i Metin ve Kısas-ı Enbiya'daki cümle yapısı onun nesir sahasındaki farklılığını ortaya koyar.

Tanpınar, genel itibariyle onun edebi kişiliğinden bahsederek Namık Kemal ve Şinasi ile karşılaştırır. Onun üslubunu buna göre değerlendirir: “Cevdet Paşa'nın Kavaid-i Osmaniye'sinin çıktığı seneden Kısas-ı Enbiya'nın son cüzlerinin neşir tarihi olan 1896 senesine kadar Türk nesri, üst üste Şinasi, Namık kemal, hatta paşaya çok yakın bir merhaleden işe başlayan Ziya Paşa ve Ahmed Midhat Efendi'nin tecrübelerini, Türkçeye getirdiklerini görmüştü. 1870'ten sonra ise Recaizade'de Sami Paşazade Sezayi Bey'de, Nabizade Nazım'da Türkçe, içten ve dıştan bir ikinci değişikliğe hazırlanıyordu. Cevdet Paşa ile bütün bu muharrirlerin üslubu arasındaki fark, onların daha ziyade dışarıya bakması, esaslı veya esassız, fakat daima şuurlu yahut hiç olmazsa özentili bir dikkatle yabancı örnekler karşısında, hususi bir duyuş ve görüş şeklinin peşinde koşmalarıdır” (Tanpınar, 2012, s. 180-181).

Cevdet Paşa'nın nesrinde kullandığı seci ve cinasları nükteli söyleyişler daima ayrı bir tarz olarak görülmüştür.

Tanpınar, bu konuda şu tespitlere yer verir: “Cevdet Paşa'nın üslubu şark dünyasının dışına çıkmadan, muayyen bir dil telakkisinin içinden geçerek süzülmüştür. Onun içindir ki, büsbütün ayrı bir hususilik taşır. Onda mizah, tasvir, hareket hep eskidir. Fakat bu eskilik onun maziden ayrılmaması demek değildir. Hatta aksine olarak, bir Alî veya Naima'nın, hatta kendisine o kadar yakın olan bir Es'ad Efendi'nin yanı başında bu Tanzimat âliminin çehresi ne kadar değişik görünürse, bu üslup da, son halkası olduğu mazi eserlerinin yanı başında o kadar değişik görünür. Cevdet Paşa için, eski nesirdeki örneklerini yakından takip ede

hemen hemen onların bütün güzel ve kabiliyetli taraflarını kendisine ilave etmiştir, dersek yanlış olmayız” (Tanpınar, 2012, s. 181).

4. Cevdet Paşa’yı Anlamak

Tanpınar, Cevdet Paşa’yı “*Edebiyat Üzerine Makaleler*” adlı eserde daha bütüncül bir bakış açısıyla yine ele alır. Ona göre Cevdet Paşa’yı anlamak, Tanzimat ile yenilik devri Osmanlıyı anlamakla eş değerdir. “Cevdet Paşa, tarihten hukuka, gramerden ölçülere, mantıktan belagate kadar büyük küçük bir yığın eserin sahibidir. İškodra ve havalisi, Kafkasya ve Kırım için, Ermeniler ve Ermeni dini için yazdığı küçük monografileri, muhtelif takrizlerini, layihalarını ve yine Fuad Paşa ile beraber yazdığı *Şirket-i Hayriye Nizamnamesi*’nden başlamak üzere kaleme aldığı bir yığın nizamname, talimatname, tefsirnameyi ilave edersek bu yığın, insanı şaşırtacak şekilde kabarır” (Tanpınar, 2016, s. 205).

Tanpınar, Ahmet Cevdet Paşa’nın ne kadar milliyetçi olduğunu, Avrupa’ya hayran olmasına rağmen kendi geleneği ve göreneklerine nasıl bağlı kaldığını şu sözlerle ifade etmiştir: “Cevdet Paşa, Tanzimat’ın ve bilhassa Reşid paşa devrinin tam adamıdır. O kadar ki, yetiştiği zamanların ayrıcı çizgileri olan telakkilerle bütün hayatını ve eserini izah etmek kabildir. Devri gibi teşkilatçı ve hatta muayyen hadler içinde yapıcıdır. Yine devri gibi telifçidir; Avrupa’ya hayrandır, medeniyetçidir, terakkiyi ister; buna mukabil yerli ananelerin ve hususiyetlerin muhafazasında musırdır. Kıymetler cetveli eskiye sıkı sıkıya bağlıdır. Biraz devrine gidebilecek herhangi bir değişmenin aleyhindedir ve mücadeleden çekinmez” (Tanpınar, 2016, s. 202).

Tanpınar, Cevdet Paşayı *Edebiyat Üzerine Makaleler* adlı kitabındaki bir bölümünde Cevdet Paşa’nın tahsilini ve daima öğrenme öğretme arzusu hakkında şöyle demiştir: “Cevdet Paşa, bizim iskolastiğin en iyi tarafıyla, o sabırlı çalışma ile yetişmişti. Fakat doymak bilmeyen bir tecessüsün daima beslediği bilgisi, medresenin çok üstündedir. Daha talebeliği sırasında onun şark ilimlerini öğrenmek isteyen başka muhitlerden yetişmiş nesil arkadaşlarına ders vererek karşılığında riyaziye, mihanik ve müspet ilimler öğrendiğini görürüz. Cevdet Paşa’da öğrenmek esastır. Çabuk ve iyi öğrenir. Sonuna doğru, bu zihni melekeyi adeta mihanikleştirir ve kendisine gösterilen her sahaya tatbik eder” (Tanpınar, 2016, s. 202).

Cevdet Paşa daima halkla bir olan onlara yardımını hiç ekşitmeyen bir edebiyatçı veya tarihçidir ve Tanpınar’da onun bu yardım severliğini dile getirir: “Bütün bunlara çok kavrayıcı bir zekâyı, kendisini halkla birleştiren, halkı ve hayatı anlamasına yardım eden yerli bir zihniyeti –istifa görmüş eskidir- meseleler karşısında şaşırmasına imkân bırakmayan ve bazen en kısa, en iyi yolu bulan bir akliselimi ve bir nevi halk realizmini, uzun müddet kuliste yaşamasından gelen iç siyaset ve insan bilgisini de ilave edelim” (Tanpınar, 2016, s. 203).

“Cevdet paşa, tarihini yazdığı devrin ehemmiyetini layıkıyla anlamış mıdır? Bu çok mühim bir meseledir. Şüphesiz ki, bize nazaran son bir asrın tecrübesinden mahrum olduğu aşikârdır. Ayrıca maziye karşı olan vaziyeti de bizimkinden ayrıdır. Nihayet zevk ve sanat terbiyesi itibarıyla eskiye çok yakındır. Bütün bunların onun gerek Üçüncü Selim ve gerek İkinci Mahmud devirlerine bugün bizim o devirlere baktığımız gibi bakmasına mani oldukları muhakkaktır” (Tanpınar, 2016, s. 208).

Tanpınar, Cevdet Paşa’nın vakanüvis eseri hakkında şu sözleri söylemiştir: “Eski müverrihlerimizin çoğu zabt-ı vekaiye memur vakanüvislerdi. Onlar için kendilerine gelen resmi evrakı, muhtelif rûznâme ve cerideleri sıraya koymaktan başka bir iş yoktu. Hadiselerin iç yüzünü aydınlatması lazım gelen bir problem telâkki etmekten epeyce uzak olan bir zihniyetle, devletin ağzından konuşurlardı. Devam edegelen büyük vakaları layıkıyla izah

edebilmek için daha evvelki vakanüvisin eserine müracaatı yeter görürlerdi” (Tanpınar, 2016, s. 206).

5. Sonuç:

Tanpınar, Avrupaî kültürün hayatımızı şekillendirdiği Tanzimat ve sonrası dönemi en iyi okuyan sanat ve bilim adamlarından biridir. Tanpınar, hemen her konuya çok yönlü yaklaşır ve konuyu derinlemesine inceler. Bu yönü, onu diğer çağdaşlarından ayırır. 19. asırdaki Türk edebiyatı hakkında pek çok çalışma yapılmış olsa da hiçbiri onun yaptığı çalışma kadar detaylı ve hacimli değildir. Devir ve şahsiyet ilişkileri bakımından teferruatlı bilgi veren ve kaynaklara dayanan edebiyat tarihi yazarlığı onu başarılı kılar.

Tanpınar, yeniliğin öncüsü olarak gördüğü bazı şahsiyetleri daha dikkatli bir şekilde işler. Ahmed Cevdet Paşa bunlardan biridir. Devlet adamı, tarihçi ve dil bilimci kimlikleri ile öne çıkan Cevdet Paşa, onun için farklı bir konumdur. Bu yüzden onun şahsiyeti ve eserleri üzerinde derinlemesine durmuş, onun Türk kültürü, dili ve medeniyetine olan katkısını öne çıkarmıştır. Cevdet Paşa, özellikle yazdığı Tarih-i Cevdet adlı eseriyle tanınmıştır. Tanpınar, onu Osmanlı dönemindeki belli başlı tarihçilerle aynı kategoride değerlendirir. Onun tarih konusundaki başarısını açıkça ifade eder.

Kaynaklar

- Alper, K. (2014). Namık Kemal'den Ahmet Hamdi Tanpınar'a Eski Yeni Tenkidi . *İnternational Periodical For The Languages,Literature And History Of Turkish Or Turkic*. Ankara.
- Balcı, Y. (2009). Bir Sanatkarın Bilim Adamı Olarak Portresi: Ahmet Hamdi Tanpınar. *İnternational Periodical For The Languages*. Denizli.
- Gündüz, M. (2012). *Eğitimci Yönüyle Ahmet Cevdet Paşa*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Karabulut, M. (2010, 8). Tanzimat Dönemi'nde Osmanlının Yenileşme Sürecine Bir Bakış. *Türk Dünyası Araştırmaları*(187).
- Paşa, A. C. (1953). *Cevdet Paşa Tezakir*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Tanpınar, A. H. (2012). *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (20. b.). İstanbul: Dergah yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2016). *Edebiyat Üzerine Makaleler* (11. b.). İstanbul: Dergah Yayınları .
- Taymaz, E. (2016). *Yenilik Kavramı ve Yenilik Politikası* . Ankara.
- Uzundal, E. (2013). 19. Yüzyıl Tarih Yazıcılığı ve Ahmet Cevdet Paşa. *Türk Tarih Eğitim Dergisi*.